

УДК 340.143

Ксенія Кіндюк,*аспірантка кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ М. ГЕРНЕТА (1874–1953 рр.) НА ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті на підставі досліджень М. Гернета (1874–1953 рр.) виконана періодизація історії соціології кримінального права і виділено три етапи: підготовчий, формування, становлення.

Ключові слова: соціологія кримінального права, М. Гернет, фактори злочинності, періодизація.

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю підвищення ефективності боротьби із злочинністю, яка охопила багато сфер життя українського суспільства. Одним із шляхів вирішення проблеми є розроблення питань соціології кримінального права, що дозволяє досліджувати фактори, які зумовлюють дане явище.

Характерна ознака сучасної ситуації полягає в наявності великого числа спільних рис між кризовими явищами, що відбувалися в Російській імперії та відбуваються в сьогоденній Україні. Це процеси зубожіння населення, погіршення економічних умов життя людей, масове безробіття, різке підвищення цін на предмети першої необхідності. З цієї причини важливе значення мають праці дореволюційних юристів, які започаткували соціологічну школу в кримінальному праві. Значний внесок у вирішення питання, що розглядається, зробив доктор юридичних наук, заслужений діяч науки РРФСР, лауреат Сталінської премії, проф. Михайло Миколайович Гернет (1874–1953 рр.), який багато років працював професором кафедри кримінального права Московського державного університету.

Аналіз публікацій свідчить, що дослідження внеску М. Гернета в розвиток історії кримінального права є темою, яка не є достатньо вивченою. Фрагментарно це питання розглядалося у працях О. Герцензона, Д. Захарова, А. Піонтковського, В. Сизової, О. Сокальської, П. Філіпова, М. Шаргородського, В. Щукіна. Дослідження М. Гернета, що стосувалися деяких аспектів кримінального права, розглядалися в працях В. Бочкаревої, О. Герцензона, присвячених становленню та розвитку цього напрямку юриспруденції.

З огляду на наявність великої творчої спадщини вченого у вигляді 53 монографій і брошур, 150 статей у журналах і збірниках, 23 статей в енциклопедичних словниках, понад 90 рецензій на праці російських і зарубіжних авторів, має сенс докладніше розглянути проблему.

Метою цієї статті є вивчення внеску М. Гернета в дослідження історії соціології кримінального права, виділення окремих історичних періодів, визначення їх особливостей і виклад доктринальних поглядів учених, що працювали в даній сфері.

Виклад матеріалів дослідження необхідно почати з розгляду наукової біографії та творчого шляху М. Гернета. Навесні 1902 р. учений одержав звання приват-доцента юридичного факультету Московського університету, а з літа того самого року по осінь 1904 р. перебував у відрядженні за кордоном з метою збору матеріалів для магістерської дисертації. У цей період М. Гернет працює в бібліотеках Гейдельберга, Парижа і Рима, одночасно відвідує лекції знаменитого німецького юриста, основоположника соціологічного напрямку в кримінальному праві професора Франца Ліста в Берліні. При цьому вчений одержав можливість ознайомитися з працями найбільш відомих у той історичний період наукових шкіл Італії, Франції, Німеччини, Швейцарії. У той час починалося становлення соціології кримінального права, яке характеризувалося науковими дискусіями між представниками класичної й антропологічної шкіл.

На момент початку досліджень М. Гернета сформувалася соціологічна школа кри-

мінального права: у Німеччині – Ф. Ліст (1851–1919 рр.), у Бельгії – А. Принс (1845–1919 рр.), В. Бонгер (1876–1946 рр.), у Франції – Г. Тарт (1843–1904 рр.), у Росії – М. Духовський (1849–1903 рр.), І. Фойницький (1844–1910 рр.), Б. Кистяковський (1868–1920 рр.), М. Чубинський (1810–1944 рр.), Л. Петражицький (1867–1931 рр.), П. Сорокін (1889–1968 рр.), який працював тривалий час в Україні. Основні положення та доктринальні погляди на соціологію кримінального права М. Гернет виклав у монографіях [1–3].

Періодизація історико-соціологічних досліджень кримінального права має свою специфіку і відрізняється від аналогічного процесу у сфері науки історії держави та права. Динаміка розвитку даного напрямку характеризується складною мозаїкою формування поглядів, концепцій, теорій, що пропонують різні автори. Виходячи з цього, щодо соціології злочинності важко витримати класичну схему [4, с. 27], тобто виділити точні історичні межі конкретних періодів. З цієї причини в основу проведення періодизації покладений підхід, заснований на конкретному внеску науковців у розроблення проблематики соціології кримінального права. Така схема використана стосовно досліджень М. Гернета та дозволила виділити такі три періоди: підготовчий, формування та розвитку.

Підготовчий етап. У дослідженнях М. Гернета показано, що розвиток соціологічного напрямку в юридичній науці покладено працями Ш. Монтеск'є, І. Бентама, Ч. Беккарія, Ж. Ж. Руссо, Д. С. Мілля.

Відомий французький мислитель Шарль-Луї Монтеск'є (1689–1755 рр.), автор все-світньо відомої праці «Про дух законів», також дотримувався теорії природного права і доводив вплив суспільства на характер злочинності. На думку вченого, життя в суспільстві робить людину агресивною стосовно інших людей, тому для згладжування суперечностей необхідні відповідний державний апарат і справедлива законодавча система.

Великий внесок у розроблення соціологічного напрямку зробив італійський юрист маркіз Чезаре Беккарія (1738–1794 рр.), який виклав свої погляди в книзі «Про злочини і покарання». Він критикував систему, що існувала в тодішньому суспільстві, покарання на прикладі австрійського кодексу «Кароліна», де містилися вимоги з гуманізації права. Законодавство того історичного періоду ґрунтувалося на доктрині залякування, тому використовувалися бузுவірські способи страти, жорстокі катування, а також тілесні покарання при проведенні дізнання. Вчений висловлював ідеї про можливість перевиховання злочинців і наявність у суспільства можливості запобігти злочину.

Багато положень соціології кримінального права розробив англійський учений Геремія Бентам (1748–1832 рр.), відомий як автор теорії утилітаризму, в основі якої лежали соціально-філософські ідеї. Цей учений запропонував такі тези: соціальні явища повинні оцінюватися з погляду їх корисності; мета розвитку людства полягає в гармонізації суспільства та забезпеченні щасливого існування більшості людей.

Ідеї І. Бентама вплинули на розвиток соціологічної необхідності досягнення балансу інтересів суспільства, що сприяє становленню соціологічної школи права.

Подібної позиції, на думку М. Гернета, дотримувався Жан Жак Руссо (1712–1778 рр.), який розробив концепцію «*ordre naturel*» (природного порядку), що завдяки суспільному договору перетворюється на «*ordre positif*» (порядок позитивний). Мету суспільного договору Ж. Ж. Руссо вбачає у створенні суспільства, що захищає та забезпечує силою державної влади особистість і майно своїх громадян.

Деякі питання соціології права розробив англійський учений Джон Стюарт Мілль (1806–1873 рр.). В основі ідеї Мілля лежало державотворення, що забезпечувало волю громадян і збереження непорушності соціального порядку. Цей учений започаткував класифікацію причин злочинності та вважав за необхідне робити спостереження над цим явищем. Дж. Мілль створив вчення про експериментальний метод і вважав, що для дослідження змісту нового закону необхідно вивчення суспільства до і після моменту його впровадження. Досить важливою новацією цього англійського вченого було використання так названого позитивного методу у спостереженні за фізичними особливостями злочинця. На його думку, злочин – це таке саме природне явище, як і народження, смерть людини.

Як зазначає В. Касьянов, російська школа соціології кримінального права була менш відомою у порівнянні з європейською, хоча внесок цих учених у розроблення відповідної проблематики досить значний [5, с. 48]. У революційній Росії одним із перших юристів, який присвятив свої праці питанням соціології кримінального права, був проф. Московського університету М. Духовський (1849–1903 рр.). Він уважав неправильним «погляд на кримінальне право» як на науку, яка вивчає лише злочин і покарання, що накладається на нього, і пропонував розглядати як причину цього феномена той суспільний лад, у період дії якого коївся злочин.

Таким чином, розвиток наукової думки, праці вчених, що проводили дослідження протягом цього історичного періоду, сформува-

ли теоретичну базу для становлення та розвитку науки соціології кримінального права як у Європі, так і в Російській імперії.

Період становлення. На думку М. Гернета, новий період розвитку пов'язаний з ім'ям міланського адвоката, депутатом Пилипом Туратті (1858–1932 рр.). Цей автор у 1883 р. підготував невелику за обсягом монографію «Злочин і соціальне питання», побудовану на критиці наукових поглядів представників кримінально-антропологічної школи італійського лікаря-психіатра Ч. Ломброзо і Н. Коляні. У своїй праці П. Туратті доводив, що причини злочинності полягають у недоліках і несправедливому устрої суспільства, яке через свою недосконалість породжує протиправні явища. З цієї причини боротьба із злочинами може відбуватися шляхом радикального відновлення суспільних інститутів і ліквідації соціальної нерівності. Як доказ правильності такого підходу М. Гернет наводить дані про роботу фабрик Р. Оуена в Нью-Ланарці (Велика Британія), де шляхом зміни соціальних умов удалося домогтися різкого зменшення кількості злочинів і пияцтва серед робітників [1]. При цьому вчений показує важливість наукових досліджень Т. Компанелли, який уважав можливим покінчити із злочинністю шляхом побудови суспільства загальної рівності.

Великий внесок у збір емпіричних даних, що стосуються соціології злочинності, зробив Андре-Мішель Геррі (1802–1866 рр.), який обіймав посаду міністра юстиції Франції. Вчений у своїх творах досліджував впливи статі, віку, пори року, місця проживання на ймовірність учинення злочину, а також особливої схильності людей похилого віку до сексуальних злочинів із дітьми, стверджував про підвищення влітку частоти злочинів проти ставевої моралі, про великий рівень злочинності в містах із значною кількістю населення. Внаслідок здійснених досліджень А. Геррі впровадив у науковий обіг поняття «моральна статистика», яке використовували М. Гернет та інші представники цієї науки.

Значний внесок у соціологічний напрям кримінального права зробив бельгійський учений Адольф Жак Ламбер Кетле (Que-telet) (1796–1874 рр.), який, використовуючи дані статистики, показав залежність кількості злочинів від статі, професії, виховання, клімату, пори року. У своїх працях А. Кетле висловлював думку про те, що окремі злочини можуть бути скоєні у зв'язку із складним накладенням різних факторів. При цьому злочинність існує практично постійно і змінюється лише кількісно. З цієї причини необхідно визнати явище злочинності як соціальну закономірність у розвитку суспільства, зумовлену групою соціальних факторів. Аналогічної

точки зору дотримується сучасний український фахівець із соціології права І. Рущенко, висловлюючи думку про те, що злочинність є ровесницею людства та відіграє важливу роль у соціогенезі [4, с. 113].

М. Гернет приділяв значну увагу вкладу в соціологію, який зробив французький кримінолог Габріель Тарда (1843–1904 рр.), який був представником психологічного напрямку в соціології. Тому злочинність Г. Тард пояснював дією психологічної потреби в наслідуванні. Таким чином, соціальна поведінка є наслідуванням іншим людям, які можуть бути як чесними людьми, так і злочинцями. Іншим напрямом, що розробив цей учений, була соціальна природа злочинності, можливість змін уявлень суспільства про сутність злочинного діяння.

Причини злочинності, умови скоєння злочинів досліджував відомий російський юрист І. Фойницький (1847–1913 рр.), який розглядав злочинність як соціальне явище. Вчений обіймав посаду декана юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету, працював на посаді заступника обер-прокурора Кримінального касаційного департаменту Правлячого Сенату. У своїх працях І. Фойницький показав вплив пори року на кількість скоєних злочинів. Так, найбільша кількість злочинів проти власності коїлася взимку, друге місце посідала осінь, третє – весна, а останнє місце припадало на літо.

У свою чергу, злочини проти особистості розподілялися у зворотному порядку: найбільша їх кількість припадала на літо та весну, а найменша – на осінь і зиму.

Серед учених, які зробили значний внесок у соціологію кримінального права, М. Гернет називає одного з найбільш відомих у дореволюційній Росії фахівця у сфері кримінального права М. Таганцева (1843–1923 рр.). Цей учений мав великий практичний досвід, працюючи сенатором касаційного департаменту Сенату, з 1903 р. одержав звання дійсного таємного радника, з 1906 р. був членом Державної ради, у 1915–1917 рр. – почесний голова Російської групи криміналістів. За однією з версій, працюючи у Санкт-Петербурзькому університеті, М. Таганцев екзамнував з юриспруденції В. Леніна. За іншою версією він приймав іспит з права у В. Леніна, коли той одержував ступінь присяжного повіреного. На думку М. Таганцева, кримінальна соціологія та кримінальна антропологія є складовими частинами двох самостійних наук – соціології й антропології. Однак кожна з цих наук доповнює одна одну і науку кримінального права, отже, їх знання необхідно криміналісту. При цьому кожна з наук використовує свій метод і має на меті конкретні цілі, які часто не збігаються із завданнями кримінального права.

Соціологічний напрям в юриспруденції розроблявся ученим-юристом, фахівцем з державного та міжнародного права, професором Санкт-Петербурзького університету М. Коркуновим (1853–1904 рр.). Науковець одним із перших почав заперечувати формальний підхід до права, вважав за необхідне вивчати його в тісному зв'язку із соціальними явищами. У своїх працях М. Коркунов доводив необхідність пошуку балансу між такими факторами, як особистісні якості, особистий досвід, психічний стан, умови людської діяльності та культурна спадщина минулого. Як зазначає сучасна українська дослідниця О. Кобан, результатом цього історичного періоду є обґрунтування впливу соціальних явищ на правові системи, їх двосторонній зв'язок і розвиток [6, с. 54].

Період розвитку науки соціології кримінального права, на думку М. Гернета, почався з творів італійських учених Е. Феррі та Р. Гарофалло, які запропонували вживати термін «кримінологія». У 1883 р. Е. Феррі підготував монографію «Кримінальна соціологія», яка стала основною науковою працею вченого та була видана кількома мовами. Підхід цього науковця ґрунтувався на соціологічних уявленнях, що склалися під впливом ідей Г. Спенсера й еволюціоністських доктрин. У той історичний період соціологія розглядалася як розділ суспільствознавства та трактувалася як допоміжна дисципліна. Розглядаючи соціальні умови, Е. Феррі доводив наявність зв'язку між кількістю злочинів і економічних факторів, алкоголізмом, азартними іграми. Учений запропонував теорію «мікроба», відповідно до якої на злочинця може перетворитися кожен член суспільства, який потрапив у певні умови в придатному для цього середовищі. На підставі цього Е. Феррі сформулював таку концепцію: середовище не може породити злочин, якщо немає мікроба, а мікроб самостійно не може вирости, якщо не потрапить у придатне середовище. З метою зменшення кількості злочинів Е. Феррі пропонував запровадити «колективістський лад», досить близький за своєю структурою до соціалістичного, що здатний знищити бідність, обмежити боротьбу за багатство.

Активним прихильником соціологічного напрямку в кримінальному праві був професор Неаполітанського університету Наполеон Коляанні, який пояснював злочинність економічними факторами і зібрав велику кількість статистичних даних щодо кількості злочинів і рівня освіти.

На підвищений інтерес до соціології кримінального права і формування наукового світогляду М. Гернета справив вплив особистісний фактор. Молодий учений приїхав на

стажування до Німеччини та відвідував лекції найбільш відомого на той історичний період ученого Франца фон Ліста (1851–1919 рр.), який справив основний вплив на всю подальшу наукову діяльність М. Гернета. Професор Ф. Ліст був автором численних праць з кримінального права, розробив поняття «злочин» і «покарання», методи боротьби із злочинами, виконав класифікацію кримінального права, визначив завдання кримінальної політики, був депутатом прусського парламенту від Прогресивної народної партії, входив до складу засновників міжнародного союзу криміналістів. Цей учений уважав можливим пояснити злочинність за допомогою методів соціології та біології, ставив перед кримінальною соціологією два завдання: досліджувати причини такого небезпечного явища та вивчати особливості цього феномена. Як ефективний захід протидії злочинності Ф. Ліст пропонував провадити цілеспрямовану соціальну політику, що повинна зменшити криміногенний вплив бідності й умов життя.

У розвитку історії соціології кримінального права важливою роллю М. Гернет наділяв психологічну теорію права, запропоновану Л. Петражицьким (1867–1931 рр.). Цей учений пояснював явище злочинності як наслідок правових переживань, що є реакцією організму на вплив навколишнього середовища та формують його поведінку.

Характеризуючи праці Л. Петражицького, М. Гернет зазначав, що учений відійшов від класичного розуміння юриспруденції та досліджував практичне застосування норм права, його вплив на психологію, поведінку людей, здатність суспільства до правової саморегуляції, таким чином використовуючи соціологічний підхід до права.

Розглядаючи такий історичний період, як період формування М. Гернет звертає увагу на праці П. Сорокіна (1889–1968 рр.), що стосуються історії покарань. Цей учений розглядав зв'язок між процесом зменшення жорстокості покарань залежно від історичної формації. Заслугує на увагу та обставина, що П. Сорокін показав наявність закономірності у вигляді переходу кримінальних діянь у розряд цивільних «неправд» і, навпаки, діяння, раніше некарані, можуть переходити в карані.

На початку ХХ ст. наука соціології кримінального права перебувала на стадії свого активного формування, відбувалося розроблення понятійно-категорійного апарату та нових методів досліджень. З метою використання накопиченого соціологічного наукового матеріалу у сфері юриспруденції, учений перейшов від описових прийомів до практичних досліджень у даній сфері. Так, М. Гернет

зібрав у своїй монографії [1, с. 117–195] дані різних авторів щодо кількості злочинів і соціологічних факторів злочинності. З метою систематизації, ці чинники він пропонує поділити на три групи:

- індивідуальні, до яких належить стать, вік, походження та виховання, освіта, родинний стан;

- фізичні – географічне середовище, клімат, пори року;

- соціальні – належність до тієї або іншої соціальної групи, рід заняття, житлові умови, вплив на злочинність безробіття, алкоголізм, рівень цін на хліб, заробітна плата тощо. Викладене свідчить про доцільність більш детального розгляду впливу кожного з факторів на рівень злочинності.

Вплив на злочинність віку людей М. Гернет досліджував згідно з даними італійського вченого Н. Колаянні, який показав, що максимальна кількість злочинів у Пруссії припадає на вік від 26 до 40 років, у Франції – до 24 років. При цьому у Франції найбільша кількість політичних злочинів припадала на осіб у віці 26 років, а в Росії – від 21 до 25 років. У цілому загальна картина динаміки цього показника – поступово наростаюча з віком крива, максимум якої припадає на 20–30 років, а потім вона знижується із наближенням до старості.

Вплив на злочинність статі. Як показав М. Гернет, у середньому в країнах Європи щорічна кількість злочинів, скоєних чоловіками, становить 85 % їх загальної кількості, а жінок – 15 %. Серед злочинів, що скоїли жінки, найбільша кількість припадає на дітовбивство, проституцію, у віці від 20 до 40 років.

Вплив на злочинність родинного стану М. Гернет оцінював на підставі статистичних даних, що зібрав Н. Колаянні. Так, сімейні пари роблять набагато менше злочинів, ніж неодружені люди, а вдови та розлучені жінки роблять набагато більше злочинів проти власності у порівнянні з іншими категоріями.

Спадковість є важливим соціологічним фактором, що впливає на кількість скоєних злочинів. Так, за даними російського дореволюційного вченого Д. Дриля, з 514 ув'язнених Невшательського виправного закладу у 241 батьки були п'яниці, у 5 – душевно хворі, у 1 – епілептики, злочинці – у 20. Аналогічним чином у Франції за станом на 1898 р. із 734 неповнолітніх злочинців 16,4 % мали злочинних батьків, а в 41 % з них сімейна обстановка характеризувалась як неблагополучна.

Вплив грамотності на злочинність. При розгляді цього показника вчені висловлювали велику кількість різноманітних і часто протилежних думок. Заслужовують на увагу дані Н. Колаянні, який довів за допомогою статистичних даних, що безграмотні люди

роблять значно більшу кількість убивств у порівнянні з іншими особами, які мають певний рівень освіти. Учений висловлює точку зору про залежність грамотності від різноманітних показників життя народу, тому вона служить не фактором злочинності, а є характеристикою певних суспільних відносин, що супроводжують злочинність. Для доказу цієї тези М. Гернет указує на високий відсоток грамотних людей, обвинувачуваних у політичних злочинах.

Вплив фізичних факторів М. Гернет оцінює як другорядний чинник, що не може істотно впливати на злочинність. Учений показав, що найбільш поширені злочини (злодійство, вбивство, грабіж, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування) не є характерними показниками будь-якої країни і не залежать від географічного розташування, клімату, національності. При цьому, згідно з даними французької кримінальної статистики, коливання температури, зміна пори року справляє лише непрямої вплив на рівень злочинності. На думку М. Гернета, збільшення числа злочинів проти власності в холодний період року пояснюється важким економічним становищем найбідніших верств населення, що погіршується під дією низької температури. Іншою особливістю є збільшення відсотка зґвалтувань у літні місяці та їх зменшення в зимові.

Вплив на злочинність економічних факторів пов'язаний із нерівномірним розподілом багатств, що спричиняє постійне недоїдання, злидні та страждання для частини суспільства. При цьому М. Гернет звертає увагу на недосконалість методів кримінальної статистики, на відсутність конкретного визначення поняття «бідність». З цієї причини оцінку впливу бідності на злочинність фахівці здійснювали за допомогою вивчення коливань цін на хліб, картоплю, м'ясо, інші продукти першої необхідності, а також умов життя найбідніших верств населення. М. Гернет доводить, що між кількістю злочинів і житлових умов існує пряма залежність. Так, основну кількість злочинів коять люди, які мешкають у сирих напівпідвалах, кутах, горищах і переповнених квартирах. Імовірність злочинів проти особистості збільшується через велику щільність населення, яке мешкає в одній квартирі, де люди користуються спільною піччю, спільним столом для їжі, спільним санвузлом. Ці своєрідні комуні впливають на психологію дитини, що спостерігає з дитинства картини загального пияцтва, розпусти, слухає нецензурну лайку. За даними, що М. Гернет зібрав відносно Мадрида, Брюсселя, Лондона, Берліна, Відня, Парижа, міст Італії, на бідні квартали припадає найбільша кількість злочинів, випадків пияцтва, велика

кількість позашлюбних дітей, значне число випадків порушення суспільної тиші, опір, образи та погрози співробітникам поліції.

Такий показник, як ціни на хліб впливає на число інших злочинів (крадіжка зерна, борошна, домашніх тварин, продуктів). Це положення М. Гернет доводить на основі даних, що зібрав швейцарський учений Г. Майер у 1832–1892 рр., який розрахував середню ціну на хліб у кантоні м. Цюрих і порівняв отримані дані з числом злочинів проти власності. Побудувавши відповідні графіки, вчений показав, що дві лінії тягнуться майже безупинно, паралельно одна іншій і повторюють коливання одна однієї. До аналогічних результатів дійшов російський учений Є. Тарнавський (1859–1936 рр.), який зібрав дані про ціни на хліб і число злочинів у 1874–1894 рр.

Представники соціологічної школи права, на думку М. Гернета, довели наявність зв'язку між рівнем злочинів і різних соціальних факторів злочинності.

Ідеї соціологічної школи кримінального права справили істотний вплив на подальший розвиток законодавства. Так, у Франції у 1885 р. видано закон про невинуватих рецидивістів, в Англії у 1908 р. прийнято закон про запобігання злочинності. У цілому майже всі кодекси початку ХХ ст. відтворювали дуалістичну систему заходів покарання, використану паралельно для перевиховання та запобігання злочинності. Як зазначає сучасний російський учений П. Філіппов, М. Гернет з метою реалізації соціологічного підходу пропонував внесення доповнень у Кримінальний кодекс Російської імперії 1903 р. [7, с. 44]. Це застосування умовно-дострокового звільнення, скорочення термінів покарання юним злочинцям, жінкам і особам, які скоїли злочини з необережності та зменшення кількості

статей, за якими передбачалося покарання у вигляді страти.

Висновки

Аналіз соціології кримінального права дав можливість М. Гернету реконструювати її розвиток, починаючи з праць Ш. Монтеск'є, І. Бентама і закінчуючи Жовтневим переворотом 1917 р. На підставі цих досліджень виділені історичні періоди, що мають певні особливості, відмінності та характерні ознаки: підготовчий; становлення; формування.

З метою доведення впливу соціологічних факторів на злочинність М. Гернет зібрав дані щодо кількості злочинів і таких показників, як: вік, стать, родинний стан, спадковість, грамотність; економічні фактори: ціни на хліб, бідність. Учений показав, що найбільш значимими показниками є: ціни на хліб, продукти харчування, рівень бідності; друге місце посідають вік, спадковість, житлові умови; третє – стать, клімат, пора року, походження та виховання, освіта, родинний стан.

Список використаних джерел

1. Гернет М. Н. Социальные факторы преступности. – М., 1905. – 209 с.
2. Гернет М. Н. Уголовное право: Часть общая. – Херсон, 1913. – 204 с.
3. Гернет М. Н. Преступление и борьба с ним в связи с эволюцией общества // Избр. произв. – М., 1974. – С. 203–358.
4. Рущенко І. П. Соціологія злочинності. – Х., 2001. – 348 с.
5. Касьянов В. В., Нечипуренко В. Н. Социология права. – Ростов н/Д., 2001. – 480 с.
6. Кобан О. Г. Соціологічна теорія права Є. Ерліха: дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2014. – 199 с.
7. Филиппов П. А. Профессор Гернет Михаил Николаевич: жизнь и научно-творческая деятельность. – М., 2015. – 88 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

The article deals with the periodisation of sociology of criminal law, based on Michael Gernet's studies. Three stages of historical periodisation of sociology of criminal law were shown: preparatory, formation, development.

В статтє на основани исследований М. Гернета (1874–1953 гг.) вытолнена периодизация истории социологии уголовного права и выделено три этапа: подготовительный, формирование, развитие.

